

Hodnocení: 40 bodů – fakt moc hezké, takhle bych si to nějak ideálně představoval (dobře a srozumitelně napsané, opravdu se snažíte hledat „to společné“ napříč Latourovými texty, evidentně tomu rozumíte a víte, o čem píšete)

Eva Kotašková, 332998

Bruno Latour: „nová“ propojení a „nové“ hybridy ve vědě a v modernitě

Cílem této práce je poukázat na některé společné motivy, které propojují tři práce Bruno Latoura: knihy *Science in action* [Latour 1987], *We have never been modern/Nikdy sme neboli moderný* [Latour 1993 (2003)] a článek „Když věci vracejí úder“ [Latour 2002]. Nesnažím se přitom o reprodukci všech myšlenek těchto obsáhlých studií, ani popsat všechny společné a rozdílné rysy, pouze poukázat na jednu z mnoha červených linií, která se těmito knihami táhne.

Jednou těchto z obecných a výrazných charakteristik Latourových prací je snaha o propojení – propojení společnosti a přírody, sociálních a přírodních věd, lidských a ne-lidských aktérů. Toto propojení v jemné síti přitom není podle samotného autora nic nového, ale je přehlížené a odsunované na základě (protichůdných) záruk, které poskytuje Moderní Ústava. V důsledku ‚Velkého rozdělení‘ přírody a společnosti, které je jedno ze základních ustanovení modernity, vzniká i rozdělení přírodních a společenských věd (kterému se Latour více věnuje ve *Science in Action*) a „přírodních“ a „sociálních“ náhledů na věci¹ (což je téma článku *Když věci vracejí úder*). Snaha o propojení ale není snahou o zrušení dualismů či kritikou modernity. Je spíše návrhem, jak dualismy, modernitu či vědu zkoumat; způsobem, jakým je možné jim porozumět.

Moderní Ústava totiž utváří svět, který je jednoznačně kategorizovatelný a pochopitelný a musí být udržován dvěma protichůdnými činnostmi: praxí překladu a praxí očišťování. V cestě za modernitou je přitom nutné regulovat a omezovat tu první a naopak usilovat o tu druhou. Jinými slovy je žádoucí omezit a regulovat bujení hybridů (které jsou výsledkem praxe překladu) jejich purifikací a tak konečně uniknout „tradicí“. Paradoxně ale tyto procesy nejdou proti sobě, právě naopak se navzájem posilují: čím více purifikace, tím více hybridů. Latour poukazuje na neudržitelnost těchto zákonů – nejsme moderní a nikdy jsme nebyli, protože právě ve snaze o dosažení modernity jsme posílili přítomnost toho, co považujeme za

---

¹ I když v případě „sociálních“ se spíše jedná o ne-náhledy, přehlížení (viz *Když věci vracejí úder*).

nemoderní. Purifikaci ale přitom nevidí jako něco, co bychom měli překonávat, ale spíše nahlížet jako jednu z forem překládání.

Je užitečné zaměřit se na ona propojení, která již dávno existují. Abychom tak mohli učinit, musíme uznat bujení hybridů, které lidé řídící se touto Moderní Ústavou vidí, ale popírají a snaží se potlačit. Síť a hybridy by se spíše měly stát předmětem našeho zkoumání, nikoliv předmětem popírání. Nejdeme přitom „dál“ (jako postmodernisté, kteří přijímajíce terén modernity, uvízli ve slepé uličce) a vlastně ani zpátky. Nikdy jsme moderní nebyli a Latour navrhuje se o to ani nesnažit, protože taková snaha skýtá množství nevýhod, z nichž jedna z nejdůležitějších je, že „Moderní Ústava urychluje a ulehčuje rozvíjení kolektivů, neumožňuje ale chápat je“ [Latour 2003: 64]. Spíše než dál či zpět bychom se měli posunout od jedné časovosti k jiné, k jinému způsobu uspořádání prvků, k novému čtení historie. Tento retrospektivní postoj, který namísto odhalování odvíjí, namísto odřezávání přidává, před námi otevírá jiný terén, o moc rozsáhlejší a méně sporný - terén ne-moderních světů, který Latour nazývá Říši Středu. Měli bychom být ne-moderní, vzít do úvahy Ústavu (nebojovat proti ní, protože to ji posiluje) i hybridy, poskytnout jim místo a jít od středu k okrajům spíše než naopak.

Pokud opustíme moderní svět, nedostaneme se k žádné esenci, ale k procesu a pohybu [2003: 169]. Obecně se totiž Latour vymezuje proti jakékoliv transcendentní entitě (ať již Společnosti, Přírodě či Vědě) v tom smyslu, v jakém je používána, tedy v protikladu k imanenci. Existuje-li nějaká všeobecnost, je v rámci oněch sítí-aktérů, a jako taková umožňuje zůstat v přítomnosti. Latour se snaží vycházet z existence, nikoliv z esence [2003: 170]. Nejde o to nahradit jednu entitu jinou (okraje středem, Společnost Přírodou apod.), ale vše propojit.

Podobným způsobem Latour navrhuje studovat vědu a techniku (*Science in Action* 1987). Odhlédneme-li od zkoumání již ustanovených vědeckých faktů a od snahy vysvětlovat je vše přesahující Přírodou či Společností, můžeme (a měli bychom) vidět celou škálu aktérů, kolektivů, sporných bodů a výkladů, vytvářejících spojenectví v bojovém poli, ze kterého je později zvolen vítěz. K tomu je nutné sledovat vědu v pohybu (*in action*), sledovat proces vytváření vědeckých faktů od jejich počátku až po uzavírání do černé skříňky, kdy se jeví tak, jako by byly ve světě odjakživa. Toto uzavření ale, upozorňuje Latour, není nikdy absolutní. I černé skříňky jsou totiž závislé na okolních interakcích, nemají vnitřní sílu samy o sobě. Musí být udržovány okolními aktéry, a mohou být tedy i různými způsoby transformovány podle toho, jak k nim tito aktéři přistupují, jak je chápou. Produkty vědění (fakty i artefakty) jsou výsledkem kolektivní činnosti, bojů a spojenectví různých sítí-aktérů. Nutně tak musí být hybridní, není možné, aby byli „čisté“ samy o sobě; věc není faktem/artefaktem sama o sobě,

tím je učiněna jinými - je kolektivním konstruktem. Opět se dostáváme k propojení různých sil a sítí-aktérů, k procesu, transformaci a akci. Sledováním otevřených vědeckých kontroverzí, procesu uzavírání černých skříněk a tras, kterými objekty a subjekty prochází a jsou transformovány (transformují sebe i jiné). Teprve pak se posuneme od esencialistických objasnění.

Do sítí-aktérů je přitom nutné zahrnout jak lidské, tak ne-lidské objekty-subjekty. Historie by neměla být pouze historií lidí, ale i přírodních věcí [2003: 108] Často nespravedlivě obviňujeme věci z toho, že jsou pouhými „věcmi“, ale ony jednají (a často aktivněji než lidé) a to přestože nemluví (naším jazykem) a potřebují mluvčího. Pokud budeme pozorní k těm momentům, kdy objekty kladou námitky (*to object*), pak je možné přijít na zajímavé poznatky a klást nové otázky. Jedním z případů v sociálních vědách, kdy sociologové nechali své objekty bádání objektovat, byly feminismem ovlivněné ženy v domácnosti [2002: 13]. Ve výsledku pak sociologie přišla s překvapivými poznatky, týkající se genderu, kterým minimálně nechybí jejich schopnost vznášet připomínky a „postrkovat nová jsoucna do dějiště“ [tamtéž]. Věci jsou součástí mnoha vyjednávání a shromáždění (jak napovídá původní etymologický význam latinského slova „věc“) a jejich hybridní význam již dávno spojuje přírodní a sociální vědy. Latour upozorňuje právě na toto přehlížené propojení, jehož uvědomění by prospělo oběma táborům.

Autor se ale věnuje ve svém článku Když věci vracejí úder zejména vědám sociálním. Snaží se ukázat způsob, jakým je možné právě skrze zahrnutí (přírodních) věcí do oblasti zkoumání rozšiřovat obzor sociálních věd. V jejich tradici totiž poskytnutí sociálního vysvětlení přírodovědného faktu znamená nahrazení objektu patřícímu přírodě nějakým jiným objektem, který náleží společnosti a je pravou podstatou [Latour 2002: 5]. Latour navrhuje, aby se sociální vědy inspirovaly vědami přírodními právě v přístupu k věcem, aby opustily dichotomii primárních a sekundárních kvalit (opravdových částí a subjektivních způsobů reprezentací) a navrátili se k věcem: kvazi-objektům [2002: 16]. Teprve pokud jsou objekty studia aktivní, angažované v tom, co se o nich říká, pak sociálněvědný výzkum začíná v dobrém, v maličkostech, napodobovat to nejlepší z přírodních věd. Jde o to nechávat objekty svého studia klást námitky (*to object*) [2002: 13].

Latour se přitom (stejně jako v předchozích případech) nesnaží o zrušení dichotomie přírodních a sociálních věd (neboť každá z nich má bezpochyby své výsledky a funguje). „Jsou-li tvrzení STS nestoudně domýšlivá, pak jakoby rozbíjela základy veškeré vědy, přírodní i sociální, avšak jsou-li tato tvrzení skromná a umírněná, rozbíjejí samotnou představu sociálního vysvětlování čehokoli, co se nachází mimo oblast sociálna.“ [2002: 7-8].

Nutno podotknout, že Latour doufá a snaží se o druhý skromný přístup. Nerozbíjí, ale upozorňuje na slabá místa a na výhody, které by vyvstaly při jejich vhodném propojování.

Latourova tři díla charakterizuje snaha zkoumat to, co je na první pohled pozorovatelné: transformace, spojenectví a vzniklé hybridy. Prosazuje navíc symetrický přístup k dualitám, které se zdají být nepropojitelné. Neznamená to přitom, že by se nesnažil jít pod povrch věcí, ba právě naopak. Pokud se ale vyhneme vše přesahujícím entitám (ať je jí Společnost, Příroda či Věda), které budeme lovit v hloubkách a zapomeneme přitom na povrch, můžeme ztratit důležitý zdroj poznání.

Inspirací tohoto přístupu vidí Latour v antropologii (respektive etnografii), která již jiné kultury zkoumá bez rozdělování sítí, a podává tak ucelený obraz. Problém je ale v tom, že jakmile se antropolog dostane ke své vlastní kultuře, již rozděluje a věnuje se pouze marginalitám. I antropologie se tedy musí stát symetrickou, nezkoumat jen kultury, ale i přírodní objekty a vědy – neboli zkoumat přírody-kultury - a neodsouvat na vedlejší kolej kulturu vlastní. Teprve pak bude věda s to posunout se od moderních paradoxů a nevýhod.

Použitá literatura:

LATOUR, Bruno. 1987. *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.

LATOUR, Bruno. [1993] 2003. *Nikdy sme neboli moderný*. Bratislava: Kaligram

LATOUR, Bruno. 2002. Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia". *Biograf* (29): 3-20